

Magyarhermányi katonák, 1562-1945

(A dolgozatról)

A dolgozat id. MÁTHÉ János magyarhermányi monográfiájának "hadtörténeti" fejezetét képezi. A szerző csaknem négy évszázad időt tekint át, elsősorban az 1788-1945 közötti több mint másfél-száz esztendő. A dolgozat a hagyományos történetírás és az alulnézetből rögzített történelem határán egyensúlyoz, századunk két nagy világgége esetében oral history-elemeket is tartalmaz. Sajátos "békaperspektívája" érdekes és fölöttébb tanulságos képet rajzol elénk: egy székelyföldi település katonai áldozatainak rögzítése által, a katonáskodó közösség sorsán át a történeti keleti határvidék, a Székelyföld egészének mindennapjait is szervesen átható, katonai szempontok meghatározta történelemre nyertünk rálátást. A dolgozat megírása óta számos adat forrása végérvényesen elveszett, ez külön értékkel ruházta fel az írást. (A szerkesztő)

A legrégebb katonai vonatkozású anyagot a székely gyalogos katonarend 1562. évi felkelésével kapcsolatban találjuk Hermányról. A felkelésben résztvett és megtorlásul vagyonelezésére és jobbágyszolgálatra vetett közrendű székelyeket II. János király az 1566. és 1567. évi adományleveleivel százsámra ajándékozta a felkelőket leverő királyi seregben harcolt főrendiek földesúri hatalma alá. Az 1566. évi levélben említik azt a 11 hermányi gyalogosrendűt is, kiket

bardocfalvi JÁNOSI Péternek adományozott. Nevüket későbbi okmányokból ismerjük.

Egy 1618. évi örökségmegosztási okmányban fordul elő PETŐ Pál neve, aki "Brassónál vesze el". PETŐ Pál 1611. július 16-án a BÁTHORY Gábor és RÁDULY vajda seregei közt a brassói papírmalomnál lefolyt csatában, mint a fejedelem darabont katonája esett el.

Az I. RÁKÓCZI György 1655. évi havasalföldi hadjáratában részt vett hermányi katonákat név szerinti ismerjük. BASSARAB vajda ellen fellázadtak "szemény"-nek nevezett zsoldosai, a vajda RÁKÓCZI-tól kért segítséget. RÁKÓCZI székelyei Ploiești mellett szétverték a vajda zsoldosait, a fejedelem a csata után sok székely katonáját tüntette ki vitézségéért. Hermányból DEZSŐ János, idősebb DEZSŐ György, PETŐ Bálint, PETŐ János, BODA János, DAMOKOS Ferenc, BARABÁS István, BARABÁS Bálint, idősebb ALBERT János, HAJDU Gergely és HERMÁNYFALVI KÓFARAGÓ János nyertek primipiláris (lófő) nemesi levelet.¹

II. RÁKÓCZI György 1657. évi szerencsétlen lengyel hadjáratában majdnem az egész erdélyi hadsereg a tatárok fogságába esett. A foglyokat a Krímbe hajtották, arany, ezüst, ékszerek, drága fegyverek alkotta váltságdíjért engedték szabadon. PETŐ Bálintot és KONSZA Jánost is az éveken át gyűjtött ezüst pénzzel tudták családjaik kiszabadítani.

A RÁKÓCZI Ferenc szabadságharcában részt vettek közül "invalidus NÉMET Ferenc" nevét egy 1737. évi örökségmegosztási levélből ismerjük.

A szabadságharc elbukása után a bécsi udvar 1712-ben katonai összeírást rendelt, megtudni, hogy mennyi székely erőt lehet a kétfejű sas védelmére kiállítani. Összeírták a főnemeseiket, lófőket, gyalogkatonákat, azonban a bardóc-széki falvakból a gyalogosok nagyrésze nem jelent meg az összeírásra. A lustrakönyv szerint Hermányból 12 lófő és 6 gyalogos, Kisbaconból 9 lófő és 6 gyalogos, Bibarcfalváról 12 lófő és 1 birtokos nemes állt elő szemlére.²

Később még két odaveszett hermányi katonára nevét ismerjük. Egyikről a DIENES család-

fa leírása emlékezik, mely szerint " Jánosnak fia, DIENES Istók hadi szekér mellé áll a oda van".³ A családfa adataiból megállapítható, hogy DIENES Istók hadba vonulása az osztrák örökösödési háború idejére (1740-1748) esik. 1740-ben III. Károly magyar király elhunytával kihalt a HABSBURG-dinasztia férfiága. Károly még életében elismertette Magyarországon a HABSBURGHÁZ női ágon való trónöröklési jogát (pragmatica sanctio). Leánya, Mária Terézia lépett örökébe. A nyugati hatalmak nem ismerték el a nőági öröklés jogosultságát, emiatt a királynő védekezni kényszerült a támadó francia-spanyol-perosz-bajor szövetséggel szemben. A pozsonyi országgyűlésen Mária Terézia a lovagias magyar nemzetől kért és kapott segítséget, a magyar nemesi felkeléssel megmozdult a magyarság, hogy porkolábjaikat megmentsse. Ott veszett el DIENES Istók is a csehországi csataterék valamelyikén.

A örökösödési háború kezdetén elrendelték a hadiszerszámok összeírását. Bardócszék 1741. évi jegyzéke szerint Hermányban találtak:

- 2 drb. jó kard
- 1 " rossz kard
- 2 " jó pallos
- 2 " jó flinta (= kovács puska)
- 1 " rossz flinta
- 1 " jó karabély
- 1 és 1/2 jó párpisztoly
- négy 1/2 és egy rossz párpisztoly
- 8 vadászpuska.⁴

A másik eltűnt katona, NÉMET András, a hétéves hadjáratban (1756-1763) halt meg, ugyan e háborúból BALÓ Sándor és BALÓ János sebesüléssel rokkant katonák tértek vissza.⁵

1758 végefelé azon vész hír futott végig a Székelyföldön, hogy tartani lehet egy újabb tatár betöréstől. Összeírták a katonarendőket és előírták, ki milyen fegyverrel induljon: flinta, pisztoly, kard, vasvilla, akinek nincs más fegyvere, az felszegzett kaszával lássa el magát. A hadikészülődésre a hermányiak a többi falvakkal 1758. nov. 21-én Vargyason álltak fegyveresen szemlére. Vezetésre FEKETE Pál kapitányt, MÁTHÉ Sámuel hadnagyot és GÁLL József őrmestert jelölték ki.⁶

Mária Terézia fiának, a későbbi kalapos királynak kedvenc eszméje volt Bajorországnak Ausztriához való csatolása, bekebelezése. A bécsi udvar a bajor trónöröklési zavarokat kihasználva, csapatait bevonultatta Bajorországba. NAGY Frigyes porosz király nyomban fellépett a kétfejjű sas újabb terjeszkedése ellen, mire Mária Terézia 1778. júniusában nagy haderőt vont össze Cseh- és Morvaországban, egymásután rendelték fel a székely ezredeket. A majdnem egy évig tartó hadjáratban, melyet a mi helyi okmányaink "burkus" háború néven emlegetnek, a hermányi katonák kilenc hősi halottal adóztak a Habsburgok nagy hatalmi mániájának. Neveiket KERESZTES János papunk jegyezte fel: "1778/79-ben a Prussus háborúnak elestek a Magyar Hermányi fegyveres katonák közül:

BENEDEK István, BENKÓ Sámuel, KUTI PETŐ János, BOÉR Simeon, NAGY Ferenc, BOTSKOR Dániel, BOTSKOR András, DAMOKOS János, PETŐ Menyhárt."

Tíz évvel később, 1788-ban a székelység ismét vért kellett hogy hullassa a Habsburgok területén területszerzési politikája miatt. 1787-ben II. József császár szövetségre lépett Katalin orosz cárnővel, háborút indítottak a szultán európai birtokainak megszerzésére. Az oroszok sikerrel harcoltak Besszarábia déli határainál, de a Horvátországtól Moldváig hosszú vonalban felállított császári hadak kevés eredményt tudtak elérni a törökökkel szemben. A székely határőrök egyrésze Moldvában harcolt, a KOBURG herceg vezette hadtestben, és az oroszokkal egyesülve keményen megverték a törököket Foksányinál. Ekkor a törökök megkísérelték betörni a Székelyföldre. A 2-ik székely gyalogezred öt százada - melyekben a hermányi katonák szolgáltak - a bodzai szorost védte. 1778. augusztus 11-én éjjel a sötétség leple alatt nagy török csapatok lopóztak előre, és rajtaütöttek az elsáncolt székely táboron, véres kézitusában levertek a védőket. A gyilkos harcban 399 határőr esett el, több százan megsebesültek, és fogságba estek.⁷ A foglyokat Konstantinápolyba vitték, ahol nagy részük szintén elpusztult.

KERESZTES János papunk jegyezte fel: "Ezen esztendőben Búza aratás idején történt

szomorú pusztulása a székelységnek a Törökkel való háború idején a Bodzán, a mely veszedelemben a Magyar-Hermányi katonák közül a következők vesztenek el azokkal együtt, akik rabságban és ispotályban megholtak.

Házás férfiak:

1. PETŐ Sámuel
2. NÉMET György
3. BOÉR János
4. NAGY Sámuel
5. BARABÁS György
6. BARABÁS András
7. KUTI PETŐ Sámuel
8. BALÓ PÁL János
9. AKÁCSOS Sámuel
10. PETŐ Mihály
11. DAMOKOS Moses
12. BOTZ György

Ifju legények:

1. BALÓ László
2. BALÓ Dániel
3. BOÉR András
4. BALÓ Pál
5. BALÓ Moses
6. BRÁTUI János
7. TSOG Sámuel
8. BOTSKOR Salamon
9. BOTSKOR Dávid
10. NAGY Gergely
11. BEDŐ János
12. PETŐ Dániel I.
13. BALÓ Sámuel
14. PETŐ András
15. DESŐ Jakab
16. PETŐ Dániel II.
17. BALÓ József

Konstantinápolyi rabságban:

1. BALÓ Ádám káplár
2. BOTSKOR András
3. BALÓ András
4. BOTSKOR Mihály
5. PETŐ István
6. NÉMET Ilyés
7. NÉMET Sámuel
8. BENEDEK János
9. BALÓ Moses

10. NAGY Sámuel

Ispotályban:

1. BOÉR Moses
2. MÁTÉ Ferenc
3. BALÓ Josef
4. DESŐ Péter
5. PETŐ Ádám

Harcban elesett 29, fogságban meghalt 10, sebébe belehalt 5, együtt 44 ember. A község akkori 500 fő körüli lélekszámát tekintve, óriási vérvesztés.

A bodzai harcra emlékező feljegyzés: "BALÓ Ádámot ki Konstantinápolyi Török fogságban halt meg, 29. Julii temettük, tisztességet pedig 23. november tettünk".⁸

KISBACONI BENEDEK Sámuel emlékirata jegyzi, hogy Kisbaconból 27 határőr volt a Bodzán, közülük 13 elesett, négyet Konstantinápolyba vittek, honnan két esztendei raboskodás után a bécsi udvar kiváltotta őket és mind a négyen hazajöttek.⁹

A bodzai csatában elesett székely határőr katonák a Kápolna hegyen, az egykori bodzai vámpéület kertjében vannak elhantolva.

A török háborúkban a székelység nagy veszteségeket szenvedett, a bécsi udvar a törökkel szemben a székelység minden katonáját bevetette, az egyik legrégebb hírlap, a Magyar Kurír 1790. január 1-i száma írta, hogy a török háború folytán a Székelyföldön olyan falvak vannak, melyekben tíz hasznavehető ember alig létezik, a többi mind elvitték a háborúba.

Következett a francia forradalom időszaka, a forradalmi eszmék az uralkodó osztályok és a királyi koronák felé annyira fenyegetők voltak, hogy Lipót osztrák császár és II. Frigyes porosz király szövetséget kötöttek trónjaik védelmére. Ausztria 60 ezer katonát helyezett el Franciaország keleti határán, a felvonulásról a franciák ultimátumban kértek magyarázatot, mire Lipót fenyegető választ adott, ez váltotta ki, hogy a franciák 1792. tavaszán megkezdték a háborút, amely 22 esztendőn keresztül véres zivatarként keringett Európa felett. Ausztria a Napóleontól szenvedett vereségek miatt békét kellett hogy kérjen. A székely ezredek végigharcolták a had-

járatot, a 2-ik székely gyalogezredben harcolt magyarhermányi katonák tíz hősi halottat hagytak a felsőolaszországi és a Rajna menti csatate-
reken. KERESZTES János, az egykorú hermányi krónikás jegyezte fel neveiket: "1793-ban kez-
dődvén a francia háború, amely 1801-ben végző-
dött, el vesztek ezen háborúban Magyar Hermá-
nyi fegyveres katonák közül:

1. PETŐ Sámuel káplár ágyúgo-
lyóbis által
2. BARABÁS Sámuel is azáltal
3. BOTSKOR József
4. MÁTHÉ Josef
5. DAMOKOS István
6. OLÁH Jénoa fia
7. BALÓ Mihály
8. DAMOKOS Pál
9. NÉMET László
10. NAGY Damokos fia"

A francia háborúval egyidőben folyt a lengyel szabadságharc, mely 1795-ben Lengyel-
ország felosztásával végződött. Poroszország, Oroszország és a vérszomjas, mindenütt jelenlé-
vő Ausztria osztoztak rajta, s bár Ausztria vajmi keveset tett a lengyelek leveréséért, a résztvétel
itt is három hermányi életébe került. A lengyel földön meghaláloztak: PETŐ Máté, BALÓ Mi-
hály, KOMPORÁLY Sámuel.

Napóleon növekvő hatalmát ideges félté-
kenységgel látta a mi Ferenc királyunk, reszketve a gondolattól, hogy Napóleon ki fogja hányni a Habsburg fiókákat a jó meleg bécsi fészekből. Ezt előzendő kötetett újra egy szövetség az oro-
szokkal és Angliával - immár harmadik - a franciák ellen. Napóleon sem maradt adós, előbb Né-
metországban, a Duna melletti Ulmnl, azután a morvaországi Austerlitznél leverte a tollakat a kétfejű sas szárnyairól. 1805. december 2-án folyt le az austerlitz csata, melyben a balszár-
nyon a 2-ik székely gyalogezred két zászlóaljá-
nak 1300 legénye harcolt. Ezek közt állottak a hermányiak is.

A székely ezredek ismét megküzdöttek Napóleon gránátosaival, s Hermány népe itt is tíz hősi halottal áldozott a Duna-vidéken és Austerlitznél a Habsburgokért.

Az 1805. évi francia háborúban elesetek:

1. BALÓ István
2. BALÓ Ferencz
3. BARABÁS Dávid
4. PETŐ György
5. PETŐ János
6. BALÓ Pál
7. BALÓ András
8. BENKŐ János
9. NÉMET Sámuel
10. BOTSKOR Benedek

A Pozsonyban kötött béke rövid életű volt, mert Bécs minden alkalmat megragadott, hogy vereségét megbosszulhassa. Két nagy véres ütközetben mérköztek meg az ellenfelek. A Bécs melletti Aspern falunál volt az első, melyet a franciák vesztek el, a második a morva mezőn Wagramnál folyt le, ahol az osztrák sereget tönk-
reverték. A székely ezredek ezúttal is bőven öntözték vérükkel az idegen földet, Hermány kato-
na fiai közül hét porlad Wagramnál.

1. HUSZÁR PETŐ Sámuel
2. BOÉR Moses
3. PETŐ Dávid
4. AKÁTSOS Márton
5. NAGY Pál
6. BOTSKOR Ádám
7. LŐRINTZ István

Napoleon ellen ezúttal porosz-osztrák-
orosz-angol szövetség alakult. A székely ezrede-
ket ismét nyugatra vezényelték. A 2-ik székely ezred 2216 emberből álló két zászlóalj - köztük a hermányi katonákkal - 1813. április végén in-
dult el a bukovinai Radautzból a nyugati csatate-
rek felé. A szövetséges hatalmak katonai ereje 1813. októberében a lipcei nagy csatában meg-
verte a francia hadsereget. KERESZTES János emlékezik az ott elesett hermányi katonákról: "A Frantzia Háború végét értük 1814-ik Eszten-
dő September Holdnapban. Ebben a hadban el
vesztek ezen M. Hermányi katonák:

1. BARABÁS András
2. BOTSKOR János
3. BOTSKOR Sámuel
4. RÁDULY Miklós
5. BALÓ Sámuel"

Napoleont elfogták, Elba szigetére száműzték, a győztes uralkodók Bécsben gyűltek össze a zsákmányon osztozkodni, Európa térképét újrarajzolni, azonban Napóleon hatalmas egyéniségének szűk volt Elba szigete, a Bécsben bálozó ellenfeleit 1815. február végén lepte meg a hír, hogy Napóleon kitört börtönéből, újra francia földön van. Franciaország újra óriási hadsereget állított császára mellé, a szövetségesek is hatalmas erőket vonultattak fel az utolsó összecsapásra. Sietve rendelték fel a székely haderőt is a franciák ellen, de mire a helyszínre érkeztek, a belgiumi Waterloo mellett vívott világhírű csatában (1815. jún. 18.) végképp lehányatott Napóleon csillaga. A székely ezredeket a megszálló hadmozdulatokban használták fel. János főherceg altábornagy 1815. aug. 4.-i jelentése szerint a 2-ik székely gyalogezred első zászlóalja - köztük a hermányi katonákkal - Elzász-Lotaringiában, Strassburg előtt állott.¹⁰

A francia háborúk utolsó felvonásáról így emlékezik a hermányi krónikás: "1815-ben kezdődött az 5-ik Francia Háború, a mely háború alatt Strassburgig masírozott a 2-ik Székely regiment, de a Magyar Hermányi katonák mind életbe visszajöttek 1816-ik Esztendő elején".

A francia háborúktól az 1848-as szabadságharcig húzódó évekre esik ifjú BEDŐ Lajos 26 éves határőr katona halála. A töröcsvári határőrön lett beteg és Brassóba szállítása közben meghalt. Brassóban temették el 1843 karácsony első napján.¹¹

A 48-as szabadságharc idejéből kevés írott feljegyzés maradt, mivel a község 1848/49. évi és a következő Bach-korszak iratait az első világháború után idegen kéz nagyrésztben megsemmisítette. A kevés okmányt a családoknál őrzött iratokból, a kortárs öregek és veterán honvédek emlékezéséből fűztem össze. Negyvenhat hermányi honvéd nevét tudtam összeírni, kik a délvidékre kivonult háromszéki zászlóalj és huszárosztályból a szerb-horvát felkelők ellen, majd a Dunántúlon a JELLASICS seregével és onnan visszatérve BEM tábornok erdélyi hadseregében a fegyverletételig harcoltak. Az elesettek közül négynek a nevét ismerjük, BARABÁS Já-

nos egyik fia a piskii hídnál, BALÓ János és BARABÁS Sámuel a tömösi szorosban, PETŐ Ádám honvédfőhadnagy a segesvári csatában, ahol PETŐFI Sándor is elveszett. Végigharcolta a nagy küzdelmet, ott volt a rákosi csatában, amikor HEYDTE kapitány hadát kiveték Erdővidékről. Az ütközet előtt a baróti táborban írta meg és küldötte fel feleségének rendelkező levelét. "Ily veszeményes állásba, nem tudva az élet mulékonyságát, rendeleteim Nemes Fiu Bardoc Szék Magyar Hermányi Köz Jegyző PETŐ Ádám e folyó 1848 Esztendő 11-ik Décember így téssen hozzád Kedves Feleségem BÁNDI Borbála.

Minden leveleim az ládámba egy zatskóba vagynak, eztet vedd kezedhez mind és viseld jól gondját mint tiednek,...Egy summa adóságom van, aztot fizesse Testvér Bátyámnál levő pusztá jószágom mint örökös, hogyha találna a fátum, hogy én a hazahadjában elvesznék".

A továbbiakban mint az árvai pénzek kezelője ad utasításokat feleségének, majd így végzi: "Mely irományom tevém, hogy tudhassad mint ifju, mit tégy, igazán irtam PETŐ Ádám Notarius".

BEM tábornok 1848 végi és 1849 tavaszi hadjáratával kiveték az osztrákokat Erdélyből, ugyan Magyarországon is mindenhol veszésre állottak, a megrémült bécsi udvar a teljes vereség szörnyűsége félelmében az orosz cárhoz fordult segítségért. A Kárpát-medencébe betört oroszok egyrésze a predeáli hágón át támadt, ellenük KISS Sándor honvédezzredes, brassói térparancsnok másfél ezer honvédje a predeáli tetőn, majd alább a tömösi szorosban foglalt állást LÜDERS tábornok 28 ezer főnyi hadával szemben. A csata 1849. június 19-én és 20-án folyt le a mammut muszka had és a maroknyi honvéd közt.

Az oroszok nem bírták a tömösi sáncerdőt áttörni, a szoros feletti erdőkön átvezető utakat ismerő pásztorokat fogadtak, s a honvéd vonal mögé kerültek, a csata elveszett, az elesett honvédek százai maradtak a csata színhelyén, a honvédek egy része szuronyharcra kitért a gyűrűből, Hosszúfalu felé menekültek, az Ósánci szorosból Hosszúfalu felé nyomuló orosz oszlop

vezető tisztjét BARABÁS Samu egy nagy fenyőfa mögé húzódvá a lováról lelőtte, majd a társai, ZSIGMOND József, LŐRINCZ András és NÉMETH Lajos puskatüzének fedezete alatt sikerült a meredek oldal sűrűjében elmenekülnie.

A szabadságharc után a honvédeket viselt rangjukra való tekintet nélkül közlegényeknek sorozták be az osztrák hadseregbe. A hermányi katonakötelesek nagy része nem állt elő sorozásra, akiket pedig sikerült osztrák mundérba szorítani, az országból kivitték az osztrák koronatarományok helyőrségeibe, honnan szabadságot évekig taró szolgálatuk alatt nem kaptak, egyetlen lehetőségük a levelezéssel előkészített házasságkötés volt, hogy néhány napra hazajöhessenek. Ilyen címen PETŐ János a báró THURSZKY serezből 1856. márciusában Velencéből, TÓKOS Máté a Károly Ferdinánd ezredből Theresienstadtból kaptak szabadságot.

A sorozásra elő nem állt hermányi honvédek és legények az osztrák zsandárok elől felhúzódtak az erdőkbe. Vészkelő patak fejénél két csoportban heten szállásoltak a sűrű bükkerdőben, készen vigyázva, hogy ha szükség, fegyverrel is megvédjék a szabadságukat. Két legény Egyedpatak oldalába, a sűrű cihemben épített tanyát, s bár rejtekhelyüket a zsandárok valami módon megtudták, nem bírták elfogni őket.

Egy másik csoport Fenyőspatak mellett, a kisbacon Istenkas-nak nevezett erdőben vert tanyát, köztük LŐRINCZ András, ZSIGMOND József, NAGY András. Róluk ORBÁN Balázs is megemlékezik: "Az Istenkasa még az 1848-iki forradalmat követő üldözések korszakában is menhelyet nyújtott 5 hermányi honvédnek, kik három évig bujdáskoltak ottan, szabadon és függetlenül élve, míg a haza rab igába nyögött; többször küldöttek nagyobb katonai erőt is elfogatásukra, de ők azokat vagy visszaverték, vagy kikerültek, s bár otthon szüleikre egy század katonát küldöttek, ők meg nem adták magukat az amnesztiáig, midőn aztán szépen hazamentek".¹²

E csoportot két ízben is próbálták körülkeríteni, s miután hálóhelyüket sokszor változtatták, nem tudták megfogni, a bodvaji vasgyáron alul a körülkerítő katonákra hátulról puska-

harcba keveredtek, ami egy osztrák altiszt segítségével végződött. A lövöldözés híre a faluban nagy riadalmat keltezt, hogy baj lesz belőle, ami pár nap múlva be is következett. Büntető századot küldtek a faluba, kik között több barcasági szász katona volt. A századot a házakhoz szállásolták be, élelmezni kellett őket, a tisztek elől ellátást követeltek, a bíró volt a felelős érte. A parancsnoki őrszobát a MÁTHÉ György házába rendezték be. Ide kísérték be a bujdosó honvédek hozzátartozóit, hogy rajtuk keresztül megadásra kényszerítsék a törvénnyel szembeszegülőkkel. Ütötték, botozták, halállal fenyegették őket. A LŐRINCZ András feleségét egy bükkfa lapáttal hátulról úgy megverték, hónapokig nem tudott járni. Dédapám - aki akkor még élt - és nagyapámék éjjelenként borzadva hallgatták a megkínzottak jajgatását. A következő sorozásra kerülő legényeket odahívták, borral itatták őket, altiszi előléptetést ígértek, egyes kipuhatolt tágabb erkölcsű fehérmépeknek selyem kendőket hoztak, hogy az erdőn levők búvóhelyeit elárulják. A falu vezető embereit börtönnel fenyegették. PETŐ Mózes pap és Rudolf testvére bocskorosan, foltos zekébe öltözve, a nyomozások idején hetekig bujkáltak Nagyhegy cihereibe az osztrák zsandárok elől. Elővették a román származásúakat, közülük próbáltak egyeseket megvesztegetni, eredménytelenül. A FUTATÓ család egyik tagjának, aki pásztor volt a felső legelőn, 100 ezüst forintot ígértek a tisztek, árulja el a bükkön lakók rejtekhelyét. Váltig mondotta, hogy nem tudja - pedig tudta -, mire egy nyírfához kötötték, és meglövésSEL fenyegették, s miután így sem tudtak semmit kicsikarni, erősen megverték.

Hiába volt a sokféle kísérlet, a nép annyira gyűlölte az osztrákot, hogy mindent eltűrt, de úgy sem bírtak semmit elérni. A nagy erdők védelmezőn hajoltak a hazájukban üldözöttek fölé, elrejtették őket a príbékek szeme elől. A sorozatos kudarc láttán a századot kivonták a faluból, elmentek velük a rendőrügynökök is.

ZSIGMOND Mózes 1859-ben, az osztrák-francia háborúban, Olaszországban, a solferinói csatában esett el.

1866-ban ismét a porosz németekkel hadakozott Ausztria, megakadályozni a német államok egyesülését és megerősödését, azon elvből indulva, mint egy évszázaddal előbb, hogy az ötmillió osztrákot, illetve a bécsi udvart egész Európát dirigáló vezérszerep illeti meg. A poroszok aztán 1866. július 3-án Königrätznél úgy kigyógyították a Habsburgokat ebből az idült betegségből, hogy a következő évben leereszkedtek a magyar nemzet kívánalmainak meghallgatására és teljesítésére is.

A königrázi csatában résztvevő hermányi katonák - MÁTHÉ Sámuel, BOCSKOR Mózes, PETŐ Lázár, GÓDRA Tódor - közül PETŐ Lázár élete végéig kiható gégelövést kapott, GÓDRA Tódor pedig a poroszok fogságába került, honnan két év múlva szabadult.

1878-ban az európai hatalmak berlini kongresszusán Ausztria-Magyarország felhatalmazást kapott az örökös lázadások földjének, Boszniának megszállására, amit nagy áldozatokkal tudott végrehajtani. A megszálló hadseregben résztvevő öt hermányi katona: BENKŐ Sándor szakaszvezető, BALÓ Lajos vízi, BODA Sámuel, PETŐ Márton, FUTATÓ György épen tértek vissza. A Boszniában létesített helyőrségekben (Banjaluka, Mostar, Trebinje, Sarajevo) számos hermányi katona szolgált. 1904-ben 14 hermányi legény szolgált a Boszniába levitt székelyudvarhelyi 82. gyalogezred zászlóaljainál.

Az osztrák-magyar hadsereg sokféle nemzetisége közül a 82-es székely ezred a vezérkar kiemelt bizalmát bírta, midőn 1909-ben a gyári munkásság mozgalmai a Bécs környéki nagy hadianyag üzemeket veszélyeztették, az ezred zászlóaljait Bécsbe vezényelték. Ők adták a híres "Burgwache"-t, a palotaőrseget és más fontos helyek őrszolgálatát, a második zászlóalj Wöllersdorfbán, a hadiipar műhelyei közelében helyezték el.

1912. júniusában, amikor Gróf TISZA István a házszabályok megsértésével a kormánypártiakkal megszavaztatta a katonai javaslatot, és ezért KOVÁCS Gyula képviselő az országgyűlés üléstermében rálőtt - a túlfűtött légkörben várható utcai zavargásokkal szemben a közrend bizto-

sítására Bécsből a 82-es zászlóaljakat Budapestre irányították, onnan egy hónap múlva mentek vissza. Ekkor a bécsi és budapesti események idején 19 hermányi legény volt az ezrednél.

1914 nyarán, békés munkaidőben robbant be a hír, hogy a boszniai hadgyakorlatokra leutazott Ferenc Ferdinánd trónörökösét és feleségét Sarajevóban PRINCIP szerb diák június 28-án agyonlőtte. A monarchia elégtételt követelt, a szerb kormány megtagadta. Július 28-án hadüzenet ment Szerbiának, 31-én Ferenc József aláírta a monarchia hadseregének mozgósítási parancsát. Kibört az első világháború.

Hermányba augusztus 1-én reggel hozta fel a kisbaconi jegyzői iroda küldönce a mozgósítási parancsot. A később hősi halált halt MOLNÁR Sándor kürtszava mellett PETŐ Mózes községi bíró járta be a falut, és kihirdette a mozgósítást, mely szerint a tartalékos katonák 42 éves korig tartoznak azonnal bevonulni ezredeikhez. A nép az erdei kaszálókön szénacsinalással dolgozott, akik itthon voltak, futottak szerte a határra a hírt széjjelvinni. Mindenki letakarodott a faluba, a bevonuló katonák összegyűlekedtek a régi községháza előtt, a későbbi hősi halált halt BALÓ Miklós szakaszvezető vezényszavára négy sorokba álltak, BENKŐ Vilmos vitte előtük a daloskör nemzeti lobogóját, búcsúzóul bejárták a falut, s bár a magyargyűlölő Ferenc Ferdinánd haláláért a székelységnek nem volt oka a háborúért lelkesedni, azért a szláv veszéllyel szemben felcsendült a nóta:

- Megállj, megállj kutya Szerbia...

Szemtanúja voltam a történelmi pillanatoknak, a zászló nyomában én is végigjártam a falut, s ott voltam a faluvégi nagy búcsúzkodásnál, amikor közel százan hagyták el a szülőföldet, hogy egy részük soha ne térjen vissza. Nem tudta senki, hogy mennyi derék legény és fiatal családapa fog harcterek jeltelen sírjaiban és a hadifogolytáborok temetőiben örök pihenőre térni.

A tényleges szolgálatban levő 20 legény mellé behívták az 1914-es korosztályt, októberben elmentek az 1915-ösök is, mintegy 140 hermányi katona volt a harcterekre felvonuló hadseregnél. A többség a közös hadsereg 82-ik és a

honvédség 24-ik gyalogezredében, kisebb részük a közös hadsereg 2-ik és a honvédség 9-ik huszárezredeiben, tüzérezrednél és a műszaki csapatoknál, BALÓ Gyula a haditengerészet "Prinz Eugen" csatahajóján szolgált.

A székely ezredek a galíciai frontra mentek, a 82-esek aug. 16-án Dunajevónál ütköztek meg az oroszokkal, szeptember első napjaiban megjött a hír Hermány első halottairól. A Magyar Vöröskereszt felhívására a község asszonyai egy nap alatt 96 párnát, 159 párnahuzatot, 42 törülközőt, 26 ágylepedőt, sok inget és lábravalót adtak a hadikórházak részére. Ezeken kívül a falu népe minden megtakarított pénzét odaadta a hadiköltségek fedezésére a közbirtokosság és az egyház tőkepénzével együtt, ami falusi viszonylatban hatalmas békebeli összeget - mintegy 150 ezer aranykoronát tett ki.

Üzenet jött a Amerikai Egyesült Államokban élő hermányiaktól, az AKÁCSOS testvérek, János, Ádám és Sámuel, BARABÁS József, BALÓ Jónás és a többiek 280 aranykoronát küldöttek hazafias hangú levél kíséretében anyagi segítségére. "Távol, messze idegenben, szérenyi tettel, fájó szívvel gondolunk sok vihart kiállott hazánkra; ~ védelmére fegyvert nem foghatunk, mert mi is rabok vagyunk! Anglia ráfeküdt a tengerekre, mert ha ez meg nem történik, 1914 augusztusa Amerikából a magyart hazaseperte volna, ..." - írja haza AKÁCSOS János.

Az óriási méretű háború messze tombolt tőlünk, Hermány katonái ott álltak a frontokon Vereckénél, Uzsoknál, a lengyel mezőkön, az olykai pokolban, Doberdó lövészárkaiban, a Montellonál és a déli harcokban. Meghaladt a század, akik az olykai áttörésig estek, vagy megsebesültek. Dunajevo, Piskorovicek, Rudnik és más galíciai helységek emlékeztetnek a hermányi hősi halottakra. A székely ezredek kiválóan harcoltak a "gőzhengernek" nevezett orosz tülerővel szemben, megfizetni az 1849. évi hátbatámadást, a magyar szabadságharc leverését.

A dunajevói harcban három hermányi leány: CSOG Péter, SZŐCS József, DIMÉN Miklós estek el. Az ezred a gorlicei áttörés után 1915. május 7-én átkelt a Vislok folyón, és a rá-

juk zúduló srapelnel- és géppuskatűzben rohantak neki a domboldalban beásott orosz állásoknak, ahonnan az oroszok vad futással menekültek. A rohamban érték a halálos lövések BABORSZKY zászlóst, mikor századát nekivezette az orosz vonalnak. Aranyvitéségi éremmel tüntették ki, melyet az ezredparancsnokság leküldött Hermányba az édesanyjának. Ebben a rohamban esett el BALÓ Gáspár. (Mózes) is.

A Szan folyónál Piskorovicénél tűnt ki a székely bátorság, az orosz gépfegyverektől és a gyalogságtól tömegtűz alatt tartott nyílt terepen lehett a kastélyt és az uradalomra támaszkodó orosz állást megközelíteni. Bár nagy veszteséggel, de a 82-ek kiverték az oroszokat a támpontból. Itt esett el BALÓ Miklós szakaszvezető. A Lublin felé való előnyomulás harcai közben estek el ZSIGMOND József, BOÉR József, CSOG Áron, GYÖRFI József.

1916-ban a lengyelországi Łuczka előtt húzódtak az ezred állásai. Volhyniát észak-déli irányban átszelő, erősen kiépített állásaink ellen BRUSZILOV tábornok nagyarányú támadást készített elő, azt július 4-én a rokitinói mocsaraktól a román határig terjedő 400 kilométeres arcvonalon példátlan erejű tüzérségi tűzzel kezdte meg. A percek alatt orkánná erősödött pergőtűz súlypontja az Olykánál beásott 82-esek állásaira fektült. Tizenkét órán át hullott a gránátzivatar, akkor az oroszok támadásra indultak, de nem tudtak áttörni. Másnap a hajnali órákban újra földrengető tüzet zúdítottak a már rommá lett állásokra. Az ezerszámrá robbanó gránátok ekrazitfüstje átláthatatlan homokporfellegbe borította a vidéket, a por eltömté a puskák zárját, a gránátorkán ideje alatt előrejött oroszok rávetették magukat a 82-esekre és a tőlük jobbra álló lengyel ezredre. A székelyek a roham idején többnyire bentrekedtek a beomlott kijáratú óvóhelyeken, a szarbadba jutottak harcra keltek az állásokat előzőnlő oroszokkal, a kézi harcban esett el KALABÉR József. A lengyelek egy része megadta magát, átmentek az oroszokhoz, így teret nyitottak, hogy az oroszok az ezred vonala mögé kerülhessenek, emiatt a két tűz közé került székelyek óriási veszteséget szenvedtek. A két napon át tomboló eső-

tában 5530 emberből 718 maradt, a többi meghalt, megsebesült vagy fogságba került.¹³

1916-ban, mivel Románia hadbalépése mutatkozott, a 82-es ezredet kivonták a volhyniai frontról, lehozták a Predeal-Rozsnyó szakaszra. A román követ Bécsben aug. 27-én adta át a hadüzenetet, a határvonalon megkezdődött a harc. Gyimesbüknél esett el AKÁCSOS Lajos csendőrőrmester, Vajdakónél PETŐ József őrmestert sebesülve fogták el. A nagy erővel támadó román csapatok elől az ezred Pálosig vonult vissza, ott folyt le a nagy csata, melyben az ezredet nagy veszteség érte, két tiszt és 181 ember fogságba esett, 57 meghalt, több mint száz megsebesült. Később az ezred az ojtózi szoros környékén harcolt, ott orosz csapatokkal kerültek szembe.

1918-ban Románia kivált a háborúból, az ezredet az olasz frontra vitték, a Hétközség fennsíkján harcoltak az olasz-francia vonallal. A Monte Devalnál esett el PETŐ József (Imre fia) tizedes. Az ezred a front összeomlásával nov. 3-án nagyobb részben fogságba esett, honnan egy év múlva szabadultak.

A másik székely ezred - a 24-es honvédek - 1914. aug. 24-én ütköztek meg Galíciában az oroszokkal. Monaszterzskánál esett el PETŐ János (Rudolfé) szakaszvezető, FUTATÓ György. Az ezred részt vett a Lemberg körüli és a Dnyeszternél vívott harcokban, Stanislaunál esett el FUTATÓ István és NÉMET Ferencz. Az oroszok előtörték a Kárpátokban, a 24-esek az uzsoki szorosban kétszer verték meg az oroszokat, ott estek el KALABÉR Sándor és CSOG Sándor, fogságba esett NÉMET András és NÉMET Gergely. A kárpáti harcokban estek el BEDŐ Sándor, MOLNÁR Sándor, AKÁCSOS Bálint, szakaszvezető, KULIK Sándor. Az oroszok kiverése után a galíciai Tuchownál esett el BALÓ G. József, 1917. márciusban Wigodánál SZAKÁCS Árpád tizedes rohamszakasz vezető.

Az orosz békekötés után az ezredet az olasz frontra az Etsch völgyébe vitték, majd Asiago közelében foglaltak állást, itt a franciákkal kerültek szembe, a műszakilag jobban felszerelt olasz és francia erővel vették fel a harcot. A modern fegyverekkel, nagytömegű nehéztűzér-

séggel, repülőgépekkel, gáztámadásokkal fedezett olasz-francia támadások nem tudták a 24-esek állásait elfoglalni. E harcokban GÁL Andrást vakmerően végrehajtott vállalkozásáért első osztályú ezüst vitézségi éremmel tüntették ki.

A szakadatlan harcokban az ezred sok embert veszített, kivonták a tűzvonalból, Budapestre vitték karhatalmi szolgálatra, onnan vissza a Brenta völgyébe, a Monte Sisemolt védő állásba, ott érte a háború vége. Az olasz fronton harcolók közül a piavei csatában esett el honvédszár NÉMET Mózés.

A templomkertben áll a háború emlékköve, melyet a hareterekről visszakerült bajtársak emeltünk 1925-ben. Az emlékoszlopra van felírva:

“Az 1914-1918 évi világháború áldozatainak emlékére.”

A hátlapon 68 név van bevésve, a háború elgázolta e nevek viselőit.

A székelyudvarhelyi 82-es ezredből:

1. BABORSZKY Antal zászlós. BOCZ József lelkészünk nevelt fia. Elesett a Vislok folyónál 1915. május 7.
2. BOCSKOR János. Fogságba esett a Doberdón, meghalt fogolytáborban 1918.
3. BALOG József. Eltűnt Galíciában az 1914. októberi visszavonulásnál.
4. BALÓ Gáspár (Mózésé). Elesett a Vislok folyónál 1915. május 7.
5. BALÓ Géza. Elesett Galíciában a Szan folyónál 1915. május 22.
6. BALÓ Lajos (Rudolfé) tizedes. Fogságba esett 1916-ban Olykánál, sorsa azóta ismeretlen.
7. BALÓ Miklós szakaszvezető. Elesett Galíciában Piskorovicénél 1915.
8. BALÓ Sándor (Lászlóé). Fogságba esett 1915-ben, az orosz forradalomban elesett Penzában, utcai harcban 1918.
9. BOÉR József tizedes. Elesett Lengyelországban Lublinnál 1915. május.
10. CSOG András. Megsebesült Galíciában, meghalt az udvarhelyi kórházban 1915.

11. CSOG Antal. Orosz fogságba esett 1914-ben, sorsa azóta ismeretlen.
12. CSOG Áron. Elesett Lengyelországban Rudniknál 1915. július.
13. CSOG Elek szakaszvezető. 1914-ben Galíciában megsebesült, majd az olasz harctérre került, onnan betegen jött vissza, itthon halt meg 1918.
14. CSOG MOLNÁR Ferenc. Elesett Galíciában a Stryj folyónál 1914 október.
15. CSOG Péter. Elesett Galíciában Dunajevnél 1914. aug. 26.
16. DIMÉN Miklós (Fülei). Elesett Dunajevnél 1914. aug. 26.
17. FUTATÓ János. Fogságba esett a Doberdón 1915-ben, hazajövet meghalt a soproni kórházban 1919. nov. 19.
18. FUTATÓ Mihály. Megsebesült a Doberdón, meghalt a segélyhelyen 1915.
19. GYÖRFI József. Elesett Lengyelországban Rudniknál 1915. július.
20. INCZE Lőrincz. Orosz fogságba került 1915-ben, a Murman vasút építéséhez vitték, ott halt meg ismeretlen időben.
21. KALABÉR János. Betegséget kapott, meghalt a pöstyéni kórházban 1916.
22. KALABÉR József. Elesett Olykánál 1916. június 5.
23. KOMPORÁLY Dénes tizedes. Megsebesült Vereckénél, meghalt a kórházban 1915.
24. MÁTHÉ Lajos szakaszvezető. A román frontról útban az olasz harctérre, vasúti szerencsétlenségben halt meg 1918. Holttestét hazahozták.
25. NÉMET Gáspár. Fogságba esett 1914. nov., meghalt a krasznojarszki fogolytáborban 1916 július.
26. NÉMET CSORBA János. Orosz fogoly lett 1915-ben, sorsa azóta ismeretlen.
27. PETŐ Mózes (Ferenczé). Betegségben halt meg Galíciában 1914. dec.
28. PETŐ József (Imréé) pénzügyőri tizedes. Elesett a Doberdón 1918.
29. PETŐ Sándor (KUTI). Elesett lengyel földön Wladimir Volynskinél 1916.
30. SZŐCS József. Elesett Galíciában Dunajevnél 1914. aug.
31. ZSIGMOND József tizedes. Elesett Lengyelországban Lukownál 1915 jún.
A brassói 24-ik honvéd gyalogezredből:
32. AKÁCSOS Bálint szakaszvezető. Elesett a Kárpátokban Duklánál 1915
33. BARABÁS András. Megsebesült Galíciában, meghalt a segélyhelyen 1915.
34. BARABÁS Sándor. A fronton kapott betegségében halt meg a kórházban 1918.
35. BEDŐ Sándor. Sebébe belehalt a tábori kórházban 1914. nov.
36. BOGDÁN Ferenc. Vasúti szerencsétlenségben halt meg a Kárpátok alatt a szolyvai állomáson 1914. nov.
37. BALÓ József tizedes. Orosz fogságban halt meg 1916. május.
38. BALÓ G. József. Eltűnt Galíciában a Neudorf körüli harcokban 1915. május.
39. BALÓ Ferenc. Elesett Galíciában 1915. szept.
40. CSOG Sándor. Elesett a Kárpátokban Uzsoknál 1915. január.
41. FUTATÓ György. Elesett Galíciában Monaszterzyskánál 1914. aug.
42. FUTATÓ István. Megsebesült Stanislaunál, meghalt a tábori kórházban 1914.
43. KALABÉR Sándor. Eltűnt a Kárpátokban az uzsoki harcokban 1814. dec
44. KALÁNYOS Ádám cigány. Elesett Galíciában 1916. január.
45. KALÁNYOS György cigány. Elesett Galíciában 1916. június.
46. KOLUMBÁN János. A harctéren kapott betegségben itthon halt meg 1918.
47. KULIK Sándor. (A bodvaji hámorhoz telepített cseh szakmunkás család utódja.) Megsebesülve meghalt a Stryji tábori kórházban 1915.

48. MOLNÁR Sándor. Elesett a Kárpátokban Uzsoknál 1915. március.

49. NÉMET András. Fogságba esett Uzsoknál, meghalt a taskenti táborban 1915.

50. NÉMET Gergely. Fogságba esett Uzsoknál. A rendkívül nagyerejű legény 1918-ban ellene szegült a Szibériát uraló magyargyűlölő cseh légionisták parancsnokának, ezért lelőtték.

51. NÉMET Ferencz. Elesett Galíciában Stanislaunál 1914. okt.

52. PETŐ Gergely. Elesett Galíciában Komarmonál 1915. márc.

53. PETŐ János (Rudolfé) szakaszvezető. Elesett Galíciában Monaszterzskánál 1914. aug.

54. PETŐ BARABÁS József őrzető. Elesett a cvereckei szorosban 1914. dec.

55. PETŐ Sándor (Mártoné). Elesett Zuchownál 1915. január.

56. SZAKÁCS Árpád tizedes. Elesett Galíciában Wigodánál 1917. márc.

57. SZAKÁCS Gyula. Az előbbi Árpád testvér-öccse. Sebesült Galíciában dum-dum lövéstől, meghalt a nagyváradi hadikórházban 1918. jan.

58. ZSIGMOND András (Mártoné). Fogságba esett a Kárpátokban, meghalt a krasznojarszki fogolytáborban 1916. febr.

A prágai 2. gyalogezredből:

59. BORZOS Ilyés cigány. Elesett Galíciában 1916. jan.

60. BALOG Ferencz. Sebesült Galíciában, itthon halt meg 1917. febr.

A marosvásárhelyi 9-ik huszárezredből.

61. NÉMET Mózes. Elesett az olasz fronton a Montellónál 1918. jón. A brassói 2. huszárezredből.

62. PETŐ Rudolf. Sebesült Galíciában, meghalt a szatmári hadikórházban 1915.

63. PETŐ Mózes (KUTI). Sebesült Lengyelországban, meghalt a munkácsi hadikórházban 1916. ápr.

A 16. tüzérezredből.

64. AKÁCSOS Ferencz. Olasz fogságból 1920-ban jött haza, a határon súlyosan bántalmazták, itthon behalt.

A csendőrezredből.

65. AKÁCSOS Lajos őrmester. Elesett Gyimesbükknél 1916. aug.

66. AKÁCSOS András. Tábori munkás osztagban teljesített szolgálatot, onnan mint idős korosztályt leszerelték, önként jelentkezett frontszolgálatra, az orosz fronton veszett el 1916-ban.

67. BÁLINT József. Mint 13 éves gyermek szolgált Bükkszádon, a torjai fürdő melletti harcokban halálos lövést kapott.

68. BALÓ József (Gergelyé). Mint polgári személy került román fogságba, meghalt a fogolytáborban 1917. jún.

A község háborús vesztesége:

harcban elesett.....	29
sebesülten meghalt	13
fogságban meghalt	9
harc közben eltűnt.....	5
betegesen meghalt	4
vasúti balesetnél meghalt	2
jogtalanul lelőtték.....	2
jogtalan bántalmazás miatt.....	1
sorsa ismeretlen.....	3
összesen.....	68

A háború folyamán a hadba vonult hermányi katonák száma kétszáz fölé emelkedett, a veszteséget nézve, a harcoló csapatoknál levőknek több mint 40%-a veszett el. Olcsó volt az emberélet a gránáttepte földön, a lövészárkok tájékán, s most, amikor félévszázad múlva emlékezem a bajtársokról, szólok az olasz földben nyugvó PETŐ József Imre fiáról, ő 1917. aug. 31-én, midőn dum-dum lövéstől súlyosan sebesülten, a mindent beborító tűzben éltét kockára téve mentett ki a tűzvonalból.

A harctereken kitüntetett hermányi katonák.

1. ÁFRA György szakaszvezető. Kis ezüst érem kétszer és bronzérem.
2. AKÁCSOS Bénéám őrzető. Kis ezüst érem.
3. AKÁCSOS Dénes. Kis ezüst és bronzérem.
4. BABORSZKY Antal zászlós. Aranyérem.
5. BALÓ Bénéám. Kis ezüst- és bronzérem.
6. BALÓ József (Lászlóé). Nagy ezüstérem.
7. BALÓ Sámuel hadnagy. Katonai érdemkereszt, kis ezüstérem kétszer, bronzérem.
8. BODA Imre. Bronzérem.
9. BOGDÁN György. Bronzérem.
10. CSOG Elek szakaszvezető. Nagy ezüstérem.
11. CSOG Gergely. Bronzérem.
12. CSOG Sándor (hegyi) szakaszvezető. Kis ezüstérem.
13. GÁL András. Nagy ezüst, kis ezüst- és bronzérem.
14. KASSAI (KALÁKA) János őrmester. Bronzérem.
15. NÉMET Dénes. Kis ezüstérem.
16. NÉMET Mózes. Kis ezüst- és bronzérem.
17. PETŐ József (Rudolfé) tizedes. Kis ezüst érem, német érdemkereszt, bronzérem.

Az összeállítás nem teljes, mivel az elhalálozások és okmányok elkallódása miatt többnek az érdemfokozata nem volt biztosan megállapítható.

Gróf TISZA István miniszterelnök a magyar képviselőházban 1918. október 17-én bejelentette: - A háborút elvesztettük. E rövid mondatban benne volt az ország széthullása és a határokon túl maradt magyarság kisebbségi sorsa jutása.

A harctereken 156 esett fogságba. Az oroszországiak a nagy birodalomban szétszórva, nagyobb részt táborokban, mások mezőgazdasági és más foglalkozásra kiosztva éltek. Legtávolabb CSOG Sándor (Imre fia) volt, a Bajkál-tó közelében, Irkutszkban, négy évig.

Néhány feljegyzés a hadifoglyok életéből.

1. PETŐ András. 1914-ben Galíciából a távolkeleti Csitába vitték mezőgazdasági munkára. Az orosz forradalomban sok társával belépett a KOLCSAK tengernagy ellenforradalmi fehér hadseregébe, és abban járta Mongóliát és Szibériát. 1918-ban a vörös hadsereg elfogta, azok majdnem két évig vitték előre-hátra a harctereken. Ezidőből emlékezik a háború elfajult ember telenségéről. Amikor őket a vörösök - mintegy 700 embert - elfogták, egy mezőre kísérték, ott a tisztak tanácsot tartottak felettük, rövid volt a tanácskozás, a 84 magyart félreállították, az oroszokat több gépfegyverrel halomra lőtték. A távolkeletre sodródott magyar hadifoglyokat az amerikai vöröskereszt felkutatta, összegyűjtötte, átvitték Japánba, Nagaszakiba, onnan a vöröskereszt bérelte német hajón Hong-Kong, Singapúr, Colombo, Bombay, Aden, Suez útvonalon hat évi távollét és 50 napi hajóút után 1920. novemberében megérkezett a trieszti kikötőbe, onnan hat nap múlva Hermányba.

2. MOLNÁR Gergely. 1915-ben Turkesztánba vitték mezőgazdasági munkára. A forradalom idején ő is Oroszország egyik részéből a másikba vetődött, hatévi hanyattatás után az amerikai vöröskereszt juttatta haza.

3. MOLNÁR Jajos. Átlőtt lábbal került fogságba 1915-ben. Az Uralban erdei munkával dolgozott. A forradalom kezdetén a foglyokat szabadon engedték, de az országban folyó harcok alatt nem lehetett hazaindulni. A foglyokról nem gondoskodott senki, mindenki ahogy tudott, úgy nézett megélhetés után. Beállt hajómunkásnak, teherhajókkal járt le a Krímből a török kikötőbe. 1919-ben belépett a vörös hadseregbe, két évig szolgált, jól megtanult oroszul, a második évben századparancsnok lett. 1921. tavaszán a svéd vöröskereszt Svédországon keresztül tette lehetővé hazatérését.

4. KOMPORÁLY Mózes szakaszvezető. A Luck-Olykai pergőtűzben esett fogságba, a szibériai Irbitbe került, ahol a tábor sütődéjében dolgozott, itt alkalma nyílt, hogy a táborban levő hermányi foglyoknak ételmezt juttasson. Aztán a Szibirszk-i táborba vitték, onnan a szaratóvi

sörgyárba került. Szarátovból többen megpróbáltak szökve hazaindulni, de a vörösök vonalán nem tudtak átjutni, közben a cseh légionisták elfogták, és visszakísérték Kazánba, ott a szökésért meg akarták tizedelni őket. Mindenre elszántan éjjel rajtaütöttek az őrségen, lefegyverezték, elmenekültek, nemsokára fogolycseré útján jöhetett haza.

5. AKÁCSOS Árpád. 1915 májusában esett fogságba. Három évig a Donec-i szénbányákban dolgozott, megunt a szünet nélküli nehéz munkát, 1918 tavaszán megszökött, és két hónapi bujkáló és nehéz gyalogút után ért hazai földre.

6. BALÓ G. József tizedes. 1915-ben fogták el, az északi tenger Kola öböl parti alexandrowszki táborba vitték, ahol társaival csatorna- és Murmanszk vasút építésén három és fél évig raboskodott. 1918-ban szabadult.

Az olaszok a foglyokat táborokban őrizték, helyzetük kielégítő, sőt egyes táborokban nagyon jó sorsuk volt, munkára nem vitték. Később, a háborús nehézségek miatt az élelmet szűkebbre szabták, de így is jobb helyzetben voltak azoknál, akik a forradalom által felforgatott Oroszországban a belső háború viharában éltek.

A második világháborúban a keleten folyó küzdelem hangja 1944 nyarán már áthallatszott a Kárpátokon, az emberek csöndes éjjelen hallgatták a front tüzérségi szünetet nem hagyó morajlását. Románia 1944. aug. 23-án kilépett a német szövetségből, néhány nap múlva megjelentek Erdővidék felett a két front repülői, s a hónap utolsó három napján az egymást érő légi csaták miatt nem lehetett a mezőre kimenni. Aug. 30-án egész nap légi csaták folytak Erdővidék felett. Egy német gép pilótája haláshát felett az orosz Ratákkal folyt tűzharcban fejlődést kapott, onnan a gép délnek fordulva futott lefelé, Barnahágón a szántóföldek feletti dombkaréjon nekifutott egy mozdíthatatlan kőnek, azon felcsapódva mintegy 300 méteres ívben a marhacsapásba vágódott és ott felrobbant. A robbanás a gép motorját a Bükkös-patakba hajította, a gép darabokra szakadt, gépágyúinak löszere szétszóródott, a pilóta a vezetőülésben elégett, a levante

ifjak tiszteltadása mellett ROZSONDAY lelkes hősi halottát illető szertartás mellett szept. 2-án temette el.

A front még távol volt, amikor 1944 nyarán a keleti Kárpátokba felvonultatták az idősebb korosztályú zékely határőrzászlóaljakat. A hermányiak és szomszéd falusiak a 15.-be tartoztak. Oklándról indultak a Gyimesi-szoros környékére. Aug. 29-én a Rákóczi vár vonalán történt az összeütközés az oroszokkal. Áldomás patak egyik ágánál, Farkaspallónál BALÓ G. Dénes elesett, onnan az orosz túlerő elől a front vissza kellett vonuljon. A zászlóaljat kivonták a tűztérből, megkezdték a visszavonulást Magyarországon át, az osztrák határon, Alsólendvánál ért véget. Mivel a zászlóalj nem akart Ausztriába átmenni, a beérkező oroszok előtt letették a fegyvert, onnan gyalog, a román határtól vasúton jöttek haza.

1944. szept. 9-én érkeztek az első orosz csapatok Málnásfürdő felől Nagybaconba, egy csapat Kisbaconba, onnan másnap elmentek. Akik a hadseregnél voltak, a háború végén fogságba kerültek, 1944. októbertől 1945. augusztusáig hosszú vonatok vitték Oroszországba a foglyokat. Hermányból 44 honvéd, 11 határőr, 2 csendőr és 4 levante ifjú volt egy-négy évig fogságban.

1. BALÓ András (Sámuelé). Az Azoritenger közelében, Irmino városka szénbányájában dolgozott két esztendeig. A nehéz munka és a hiányos táplálkozás miatt csonttá-bőrré fogyva jött vissza.

2. BALÓ Lajos (GYÖRFI). A Krímbe, Jaltába vitték, ott hegesztő műhelyben dolgozott. 1946-ban Jalta mellett, a livádiai cári palota javítási munkáján dolgozott, ahol a háború alatt ROSEWELT amerikai elnök, CHURCHILL angol miniszterelnök és SZTÁLIN orosz államfő a híres jaltai konferenciát tartották.

3. BARABÁS Imre.

4. AKÁCSOS Árpád.

5. PETŐ János (KUTI). Besztercénél esett fogságba. Több fogolytábor után Foksanyból indították Oroszországba. PETŐ János egy erős vaskapcsot szerzett, amit sikertült magával vinni

és azzal menetközben a vasúti kocsi oldalából három deszkát lefeszítettek. Hajnalban az Adjudi állomás előtt kiugrottak a kocsiból, két korondi és egy almási társukkal. A szökést észrevették, a vonatot leállították, s az őrség géppisztolyainak a környéket végigseprő tüzeiben sikerült a hajnali szürkületben a mezőre kimenekülni és ott török-búzakóró csomókba húzódni, amíg a vonat elment. BARABÁS elszakadt társaitól, és a Kárpátokon át három nap múlva hazaért. AKÁCSOS és PETŐ négy nappal később jöttek meg. Elmondották, hogy amíg az egyik táborból a másikba kísérték, az idősebb oroszok nem annyira, de a fiatalok állati durván viselkedtek, ütötték, rúgták a foglyokat, kevés élelmet és vizet adtak. Az igényesebb németek közül többen elpusztultak.

6. BOGDÁS Sándor (Jánosé).

7. CSEKE Rudolf. A gyergyóditrói fogolygyűjtőben találkoztak. Onnan Piatra-Neamț (Karácsonykő) felé vitték, estére egy faluba értek, ahol az iskola a foglyok részére tuskés dróttal volt elkerítve. A foglyok nem fértek be az épületbe, egyrésziük az udvaron maradt éjjelre. Az örök az udvaron levő tűznél disznóhúst sütöttek, s az alkalmat kihasználva, megszőktek. A Kárpátokon végig nyolc napi gyalogúttal értek haza.

8. DEÁK Ferenc. A Moszkva környéki Mozsajszba vitték, ahol cementgyárban, majd romeltakarításnál dolgozott. A foglyok az éhezéstől tömegesen pusztultak el, 150 főnyi csoportjukból két hónapi munka után harmincketten tértek vissza a mozsajszki táborba.

9. DENDERO Gyula tizedes.

10. NÉMET Vilmos.

11. GÁL Béla levente. DENDERO a két fiattal a táborban került össze, az Úralba, a magnyitogorszki vasműhöz vitték, ott a hosszú út alatti éhezéstől és a kegyetlen hidegtől legyengült fiatalok rövid idő alatt meghaltak. Gyula egy évig vasércbányában dolgozott, akkor elbocsátották.

12. PETŐ Sándor (Rudolfé). Székesfehérvár közelében fogták el. Bergycsevbe vitték, téglagyárban dolgozott, majd egy korondi társával - aki fazekasmester volt - korongot csináltak

és agyagedényeket készítettek. Őket egy lövedéktől sérült, de karba vett épületben tartották, annak egy felületesen javított részét felfedezve a falat éjjel kibontották, és öt társával elmenekültek. Az előre kibújt három továbbjutott, ők ahogy az utcára jutottak, oroszok kezére kerültek, kik a foglyok szorult helyzetét kihasználva, bakancsukat, köpenyüket, hátizsákjukat elszedték, és úgy elengedték. Csak éjjel mehettek, a nappalt a fás, bokros helyeken töltötték. PETŐ Sándor, mint juhászember, a csillagok állása után tájékozódva vezette társait nyugat felé. A lakott helyeket elkerülték, így élelemhez nem jutottak, csupán a mezőn talált napraforgómaggal és az elhullott búzakaralások szemeivel táplálkoztak. kilenc éjjeli út után az éhezéstől legyengült társaságot az egyik kolhoz birtokán az örök elfogták. Bekísérték a kolhozba és onnan egy közeli városka börtönébe vitték. Értesítették a tábor, mire az őrség utánuk ment, s a vizontlátás örömeire istenesen elverték őket, Berdicsevbe érkezve hasonló fogadtatásban volt részük. A szökésért büntetőtáborba kerültek, s mikor az új szállásra megérkeztek, az ismerkedés emlékére ott is állati módon úgy megverték őket, egy hétig lábon járni sem tudtak. A büntetőtáborban találkoztak elszakadt három társukkal, őket még a szökés napján elfogták. Nehéz munkába állították, vasútépítésnél, majd kőbányában dolgoztatták. Négy év múlva engedték szabadon.

13. GÓDRA Lőrinc. Besztercenél fogták el, onnan gyalog a brassói táborba kísérték. Az úton az örök embertelen, vad bánásmódját szenvedték végig. Szászregennél az egyik közeli faluból való fogoly szökni próbált, és beugrott az útmenti tanya melléképületébe. A lovas őr utána vágatott, és a tanyán levőket kezdte verni, hogy adják elő. Ezalatt a fogoly az épület másik oldalán visszafutott a csapathoz, a visszatérő őr felismerte, a sorból kirántotta, és fejbőlötötte. Segesvár felé menet az egyik falu határán pityókát ástak, az út melletti csomóból három fogoly szedett a kenyérszákjába, ezért mind a háromba beelöttek. Lőrinc is Magnyitogorszkban dolgozott három és fél évig.

14. KOMPORÁLY Vilmos őrmester. A Buda váránál körülzárt csapatokkal esett fogság-

ba. A Sztálingrádig tartó úton ők is kegyetlen éhezést és szomjúságot szenvedtek. 1948 őszén vasúti kocsik rakodásán egy lezuhanó farönktől gerinctörést kapott, két évig a voronyezsi és a kijevi kórházban feküdt, onnan a nyíregyházi kórházba szállították, ott további két évig volt kezelés alatt, amíg lábra állhatott. Jelenleg nyíregyházi lakos.

15. NÉMET Árpád (Jánosé). Lengyelországban, Lublinnál fogták el, a lengyel légió katonái kísérték Kazányba. A 12 napig tartó úton káposzta és sós hal volt az ételmezés, de kevés vizet adtak hozzá, emiatt sokat szenvedtek. Négy évig fűrészgárban, majd vasúti kocsik gyárban dolgozott.

16. NÉMET BALÓ József. Varsó alatt esett fogságba. Vasútépítésnél és az Uralban erdőkitermelésnél dolgozott közel négy évig.

17. PETŐ Imre (IMREFI). Borgóbesztercénél esett fogságba. Az egyik Nagybánya melletti községben, midőn a vacsoraosztásnál kapott étellel visszaindult, véletlenül átlépte a foglyok részére kijelölt tér határát, ezért az őt kerestüllötte. A dési kórházban gyógyult fel.

18. TÓKOS Imre levente. Mint 16 éves ifjú került a háború frontjára. 1944 őszén Erdővidék hadszíntérére vált, a falvakból a lőszer-szállításához fogatokat rendeltek ki - Hermányból hatot -, őt fogathoz levente ifjakat osztottak be: TÓKOS Imre, NÉMET Géza, BOÉR Sándor, PETŐ Gyula, GÁL Béla, a hatodik SZAKÁCS Gábor a saját fogatával.

TÓKOS Imre, GÁL Béla, BOÉR Sándor Alsóoroszfalunál fogságba kerültek, onnan gyalog Brassóba kísérték. Az úton alig kaptak étel-miszert, s a lakosságot, amelyik útközben étel-met adott vagy akart adni, karddal, korbáccsal ütötték a kísérő őrök. Marosvásárhelyen az őrszegyűlt városiakra, akik ennivalót, gyümölcsöt adtak a foglyoknak, az őrök lovaikkal ráhajtottak, korbácsolták. Egy péküzletből kenyert adtak a foglyoknak, bosszúból az üzlet kirakatablá-kát törték össze.

TÓKOS Imrét a foksányi gyűjtőtáborba, onnan Kazánba vitték, ahová egy hónapi út után érkeztek meg. Az úton az éhség és a hideg úgy

elbánt velük, hogy a foglyok egy része a magaez erejéből nem bírta a vonatról leszállani. Kazányban a rettenetes hidegben, ajtó, ablak nélküli barakkokba tették őket. Kazányból Kirgíziába, Cseljabinszkbe vitték. Az éhezés, a hideg és a durva bánásmód megtette a magáét, 1945 őszén csonttá-bőrré fogya, valamikor fehér, de szürkévé vált harisnyájában, mezítláb érkezett haza. Cseljabinszkban sem láttak azóta több székely fehér harisnyát.

19. CSOG József (Józsefé). Ausztriában fogták el a háború utolsó napján. Az úton gyergyószárhegyi KORPOS Lajossal hordták elő a konyhavagonból az ételt a kocsikba, s közben nem egyszer nyílt alkalom a szökésre, melyet KORPOS szorgalmazott, de CSOG úgy vélekedett, nem érdemes testi épségüket s talán életüket kockára tenni, hiszen 3-4 hét múlva úgyis elbocsátják őket. Most jó alkalom van, hogy ingyenes utazással egy kicsit szétnézzenek a Szovjetunióban. Mikor aztán a negyedik esztendőben az éhezéstől már háltni járt beléjük a lélek, KORPOS keserű gúnnyal kérdezte meg CSOG-tól: Na, jól széjjelneztél-e ?

20. KERESZTES Péter. Bukarestben lakott, a román hadseregben résztvevő háború ki-menetelére döntő hatású sztálingrádi csatában, ott esett fogságba. Mezőgazdasági munkán és az olajkutaknál dolgozott, ahová 500 fogolytársával került. E csoportból nyolc hónap múlva alig 90, csontvázvá vált ember volt életben, a többi az éhezés tönkretette. Melléje a bánásmódot, amilyent elszenvedtek, azt nem lehet elmondani. Négy év után szabadult.

21. ÁFRA György őrmester. Az első világháborúban szakaszvezető. A gyimesi szorosban megsebesülve került fogságba. Az északi Fehér-tenger parti Arhangelszben dolgozott egy évig.

22. BALÓ G. József. A fegyverletétel után, Ausztriában, Sankt-Pöltennél fogták el, a Sopronkőhidai táborba, onnan Konstancára vitték. Az úton az éhezés mellett a szomjúság is kínoztta. Az egy vagonba zsúfolt 52 embernek kevés vizet adtak fel. Konstancán hajóra rakták. Novorosszizkszban tették partra. Szénbányákban

dolgozott, bányamolástól súlyos zúzódást szenvedett. Kórházba küldték, onnan vitték haza.

23. HERMÁNY János. A Dunántúlon, Nagykanizsánál fogták el. Fogolyvonatuk 1945. május 9-én a kurszki állomáson állt, amikor a mozdonyk és a közeli gyárak szirénáinak hangjából megtudták, hogy a háború véget ért. Közel négy évig dolgozott a sztalinogorszki bányavidéken.

24. NÉMET Lajos (HOSSZÚ). Az első világháború alatt 1915-ben a Doberdón az olaszok fogták el, akkor négy évet Olaszországban, most egyet Oroszországban töltött. Színérváraljánál fogták el Géza fiával együtt. A foksáni gyűjtőtáborban még hat hermányi fogollyal kerültek össze: BALÓ András (VIZI), KOMPORÁLY Imre, BOCSKOR Gyula, BALÓ József (hegyi), CSOG János (Jánosé), BOÉR Imre (Zsigmondé). Kurszka szállították, 23 napi éhezés és szomjazó út után érkeztek meg. Közülük hatan egy évet, CSOG János három évet, BOÉR Imre közel négy évet dolgoztak Oroszországban.

Az Ausztriába átment csapatokból többen az amerikaiak és az angolok fogságába estek.

25. BALÓ József (Gáspáré). Az ausztriai Landeknél, a fegyverletétel után jutott amerikai fogságba. Jó élelmezést és bánásmódot kaptak, tettségükre bízták, hogy maradnak, vagy hazatérnek.

26. BALÓ Fábán.

27. KOMPORÁLY Sándor (Józsefé). A fegyverletétel után, Villachnál fogták el az angolok. Táborban voltak három hónapig, akkor megszöktek és hazajöttek.

28. PETŐ Rudolf (Jánosé).

29. BALOG Lajos (Andrásé). A fegyverletétel után, Linz mellett fogták el az amerikaiak. Átadták az oroszoknak, ezek egy hónapig táborban tartották, onnan Oroszországba indították, azonban Máraarosszigetről visszavitték Szegedre, onnan elengedték.

A második világháború halottai:

1. AKÁCSOS Béla (Lajosé) csendőrorrmester. Eltűnt 1944-ben, a Budapestnél folyó harcokban látták utoljára.

2. AKÁCSOS Ferencz. Az előbbi Béla testvére. Meghalt a kurszki fogolytáborban 1947. dec.

3. BALÓ Béla. Meghalt a szapohovai fogolytáborban 1944. szept.

4. BALÓ G. Dénes. Elesett Gyimesben 1944. szept.

5. BALÓ PETŐ Imre. Meghalt az egyik ukrajnai táborban 1945. március.

6. BALÓ József (Ferencé). Elesett Szalárdtelep felett 1944. szept.

7. BENKŐ Sándor. A kijevei fogolytáborban volt két esztendeig, onnan betegen jött vissza, itthon három nap múlva meghalt 1945. dec.

8. BOCSKOR Lajos. Az Alsóvincére költözött Lajos fia. A román hadsereg kötelékében elesett Szlovákiában 1944. dec.

9. BOTÁR István. Elesett a Don-kanyarban 1942. okt.

10. FUTATÓ BALÓ Géza. Meghalt a harkovi fogolytáborban 1945. ápr.

11. GÁL Béla Levente. Meghalt a magnyitogorszki táborban 1944. dec.

12. KALABÉR András. Mint állami útort fogták el Munkács mellett 1944 őszén. Azóta nyoma veszett.

13. KERESZTES József. Mint román katona esett fogságba. Meghalt a fogolytáborban 1944. dec.

14. NAGY Dénes (Andrásé). A család Berethalomban élt, átszökött magyar területre. Elesett Ukrajnában 1944. május.

15. NAGY Imre (Józsefé). A család Héjjasfalván élt, átszökött magyar területre. Elesett Galíciában 1944. szept.

16. NÉMET Béla. Megsebesült Palotailvánál, meghalt Németországban, az ingolstadti kórházban 1945. március.

17. NÉMET Vilmos. Meghalt a magnyitogorszki fogolytáborban 1944. dec.

18. OLTEÁN József. Elesett Ungvár mellett 1944. okt.

19. PETŐ Jakab. Elesett Görgényzentimrénél 1944. szept.

20. PETŐ József (Istváné). Meghalt a kijevei fogolytáborban 1945. március. Véletlenül átlépett a foglyok mozgására kijelölt terület határvonalán, mire a reáuszított farkaskutyák összemarcangolták, az őr pedig puskatussal úgy összeverte, hogy néhány nap múlva belehalt.

21. TANKÓ Domokos. Román fogságba esett. Meghalt a földvári táborban 1945. márc.

22. ZSIGMOND József (Istváné). Eltűnt Gálciában Kolomeánál 1944. április. Századuk szemben oroszok, hátulról partizánok tüzebe került, ott bizonyára elesett.

23. BARTA József. Hadifogságban halt meg az egyik urali táborban 1945.

Magyarhermány második világháborús vesztesége.

Harcban elesett.....	9
a román hadseregben elesett	1
sebesülésben meghalt.....	1
harc közben eltűnt	3
fogságban meghalt	9
betegségben meghalt.....	1
összesen.....	24

A két világháború alatt a község határárnem voltak harcok, 1916. szept. 9-én érkezett egy lovasszázad. 15 lovasból álló járóőrük felment a Kakukkhegy csúcsra, onnan le a Feketehegy pusztájára, ott összeütköztek egy román csapattal, egy német és négy román elesett. A németek visszatérésük után jelentették a halottakat BALÓ G. János bírónak, ő NÉMET Albertet, NAGY Károlyt és CSEKE Józsefet küldte eltemetésükre. Sírjuk a puszta felső szélén kerítéssel és keresztfával lett megjelölve. Az időközben elkorhadt keresztfa helyébe VERES János kisbaconi erdőőr 1952-ben új keresztfát állított, és arra saját fogalmazású verset írt.

Jegyzet.

1. A függőpecsétes oklevelet, melyet RÁKÓCZI a Ploiești melletti Stroeszne falu melletti táborban 1655. július 28-án adott ki, és az egyház irattárában volt letéve, 1942-ben bevitték a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumba, onnan 1944 őszén a közeledő front elől a múzeum

sok régiségügyi állomáson bombatámadással elégett. Az oklevél eredeti bejegyzése Budapesten a Magyar Országos Levéltárban az Erdélyi Fejedelmi Kancelláriából származó Királyi Könyvek (Libri Regii) XXVI. kötet 587. lapján található. Fénymásolata kezemben van.

2. Sz. O. VII. 189-192.

3. DIÉNES József emlékiratának kiadatlan részében a kolozsvári Áll. Levéltárban.

4. Sz. O. IV. 407.

5. Falusbírósgai Protokollum 1794.

6. JAKAB-SZÁDECKZY: Udvarhely megye története. Bp., 1901, 482-483.

7. Gróf TELEKI Domokos: A székely határőrég története. Bp., 1877, 4.

8. Anyakönyv I/1.10.

9. A kisbaconi ref. egyh. irattára. I/16.

10. Gróf TELEKI Domokos: i.m. 201.

11. Anyakönyv I/2.19.

12. ORBÁN Balázs: A székelyföld leírása. I. 217.

13. AGGHÁZI és STEFÁN: A világháború. Bp., 1934, 212-213.

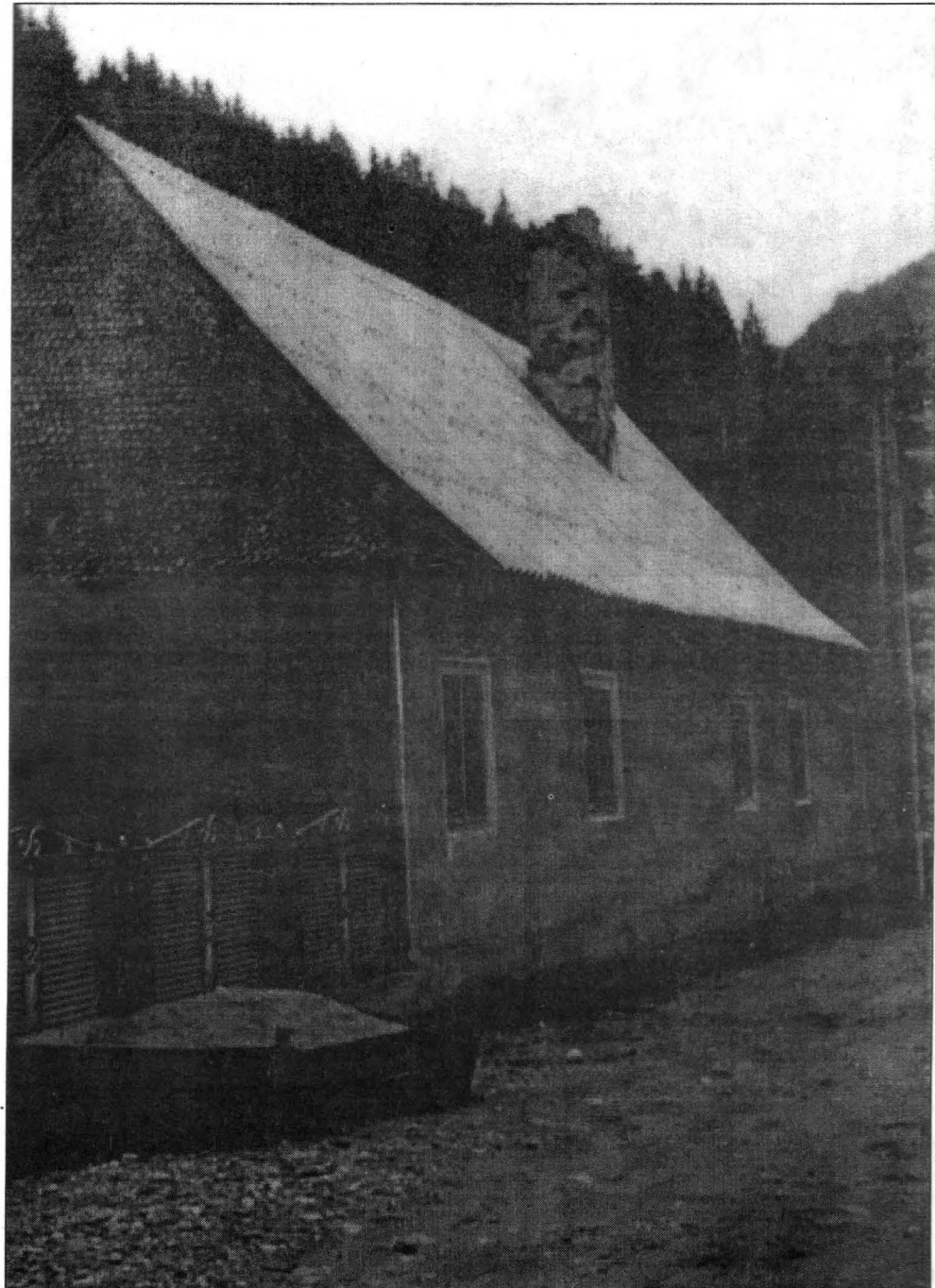
Date privind istoria militară a unui sat din Secuime (1562-1945)

(Despre lucrare)

Lucrarea constituie capitolul de "istorie militară" al monografiiei lui János MÁTHÉ, sen., și discută aproape patru secole de evenimente militare, în special în perioada dintre 1788 și 1945. Pe baza metodicii utilizate lucrarea se situează la limita istoriografiei tradiționale, în cazul celor două războaie mondiale conține până și elemente de oral history. Perspectiva din care privește evenimentele, permite realizarea unei imagini deosebit de interesante. Prin luarea în evidență a sacrificiilor militare ale unui singur sat, prin soarta comunității care a avut pe toată durata în discuție obligații militare, ni se dezvăluie o istorie a evenimentelor, determinată de priorități militare, care se îmbină organic și cu istoria cotidiană: istoria Secuimii, o subregiune istorică de graniță, granița răsăriteană a unor puteri est-central-europene. În anii trecuți după elaborarea lucrării izvoarele istorice ale multor date s-au pierdut definitiv, ceea ce îi conferă o valoare în plus. (Redactorul)

Data Concerning the Military History of a Village in Székelyföld between 1562-1945 (About the paper)

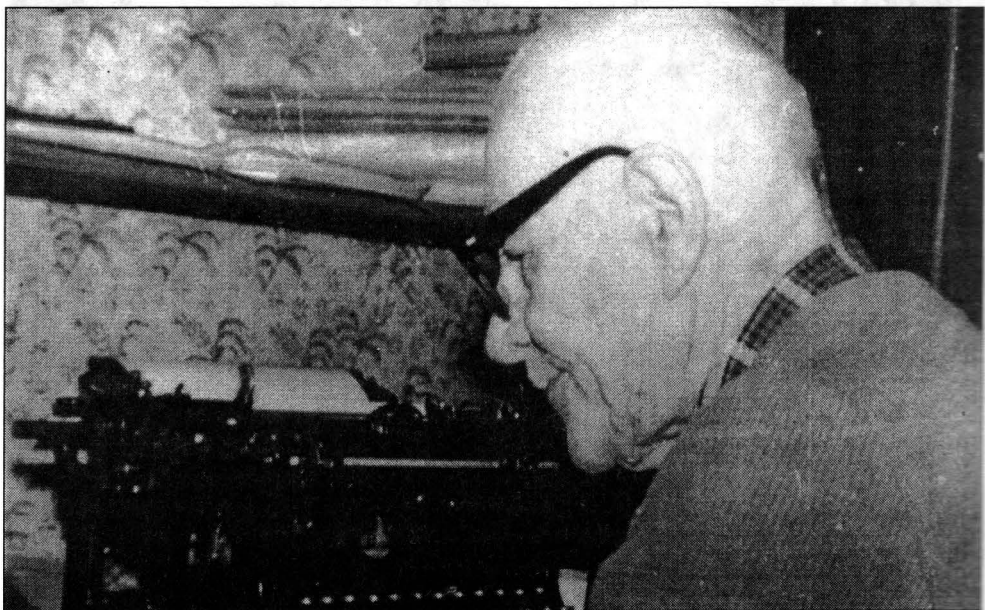
The paper is the chapter about „military history“ of the monograph written by János MÁTHÉ, sen. and has in view almost four centuries of military history, specially the years between 1788 and 1945. On basis of the methodology used the paper is to be placed between traditional historiography, in the case of the two world wars it even contains elements of oral history. The standpoint allows the creation of a very interesting image. By having in view the sacrifices of a single village, by the destiny of the community, which during the whole period presented in the paper had the obligation to undertake military service, we come to see a history of the events which was determined by military priorities which organically merge with everyday history: the history of Székelyföld, a frontier sub-region, one of the eastern frontiers of Eastern-Central European powers. During the past years, after writing the paper, the historical sources of very many data vanished, thus conferring to this tempt a greater value. (The editor)

1. ábra Bodzavám. A régi vámház

2. ábra Bodzavám - Kálvária (dl. Chitilä). Az 1788-as sírok a kápolnaron körül fekszenek, hantjaik nagyon elaposodtak (készült a Dr. FERENCZI István irányította, pécsi Janus Pannonius Tudományegyetemről érkezett régészhallgató csoport terepbejárása során).

3. ábra Id. MÁTHÉ János, írógépe mellett